

Ľubomír Feldek

Jevtušenko stále živý
(18. júla 1933 – 1. apríla 2017)

Jevgenij Gangnus sa narodil o rok skôr

Jevtušenkovy stručné životopisy sa zvyčajne začínajú vetou „*Jevgenij Jevtušenko sa narodil 18. júla 1933 v stanici Zima v Irkutskej oblasti na Sibíri v rodine geológa a geologičky (ktorá sa neskôr stala speváčkou)*...“ Lenže ak na základe tejto vety usúdime, že aj básnikov otec sa volal Jevtušenko, pomýlime sa.

Až Jevtušenkov podrobnejší životopis nás vyvedie z omylu.

„*Obaja dedovia Jevgenija Jevtušenka – inšpektor Delostreleckej správy Robotnícko-roľníckej Červenej armády, brigádny intendant Jermolaj Naumovič Jevtušenko, národnosť Bielorus, a matematik, spoluautor školských učebníc geometrie, Rudolf Vilgel'movič Gangnus, podľa občianskeho preukazu Lotyš, ale s nemeckými koreňmi – boli zatknutí začiatkom roku 1938 v prítomnosti vnučka. Gangnusa zastrelili v auguste 1938 a Jevtušenka poslali na päť rokov do gulagu pri Archangelsku a potom na ďalších päť rokov do vyhnanstva do Muromu. Domov sa vrátil roku 1948 a o rok zomrel. Jevtušenkov otec Alexander Rudolfčov Gangnus bol geológ, podobne ako jeho matka Zinaida Jermolajevna, rodená Jevtušenková, ktorá sa neskôr stala speváčkou. Keď mal Jevgenij sedem rokov, jeho rodičia sa rozviedli.*“

Okrem desivej informácie, že oboch dedov zatýkali priamo pred vnukovými očami, nás v podrobnejšej biografii čaká aj spoľahlivá informácia, že Jevgenijov dedo z otcovej strany sa nevolal Jevtušenko, ale Gangnus. Jevgenij totiž po rozvoде rodičov rástol v opatere matky, a tá nielenže sa vtedy vrátila k svojmu dievčenskému priezvisku Jevtušenko, ale vybavila zmenu mena aj synovi. Nie však preto, že by opovrhovala menom Gangnus: súviselo to s druhou svetovou vojnou, počas ktorej ruská verejnosť pociťovala všeobecnú nedôveru k ľuďom s nemeckými menami – a matka chcela malého Žeňu pred tou nedôverou uchrániť.

A ďalšia zaujímavosť. Vo vtedajšom Sovietskom zväze museli mať deti po dovŕšení dvanásteho roka preukaz a v ňom pravdivo uvedené pôvodné priezvisko. Aj v tomto prípade chcela Jevtušenkova matka riziko, čo to prinášalo, aspoň o rok oddialiť, a tak synovi okrem mena zmenila aj rok narodenia. Jevgenij Jevtušenko sa v skutočnosti narodil 18. júla 1932 a v deň svojej smrti bol o rok starší, než uvádzala smutná správa, ktorá sa z amerického štátu Oklahoma (kde pôsobil na univerzite v Tulse) 1. apríla 2017 rozletela po svete.

Pomedzi palce bosým chlapcom

Keď správu o Jevtušenkovej smrti oznamovala slovenská televízia, redaktorka Patrícia Pružinská ma, ako Jevtušenkovho prekladateľa, požiadala o pár slov. Povedal som jej vážnym tónom základné informácie, a potom, keď som si myslel, že kameraman už nenakrúca, pridal som aj jednu veselú. *„Jevtušenko bol vážny básnik, najmä keď písal o smrti iných ľudí, no keď sa zamyslel nad svojou vlastnou, napísal tuším svoju najveselšiu báseň.“* Aj som ju veselo zarecitoval. Večer, pri sledovaní televíznych novín, som potom zistil, že moje vážne informácie sa dostali iba do hlásateľovho komentára – mojou osobnou rozlúčkou s Jevtušenkou sa stala práve tá veselá báseň.

Páčilo sa mi to však, a hneď som to aj tej Patrícii zavolať. Povedala mi, že mala spočiatku malú dušičku, a uľavilo sa jej, až keď som jej zablahoželel k dobrému nápadu, ktorý by sa určite páčil aj samotnému Jevtušenkovi. Tá veselá báseň znie takto:

Prichádzajte ku mne na mohylu

Prichádzajte ku mne na mohylu,
prídte triezvi, prídte opití.
Bagandžu aj topánočku milú
spod zeme môj sluch zachytí.

Jarabinu prineste či brezu –
akékoľvek svieže vetvičky.
Vaši milí nech sa s vami zvezú,
privedte i svoje detičky.

Na lavičku, trávu sadnite si!
Máš so sebou víno? Otvor ho!

Predo mnou sa hanbiť? Chodte kdesi!
Uctite si vínom mŕtveho!

Vylejte si svoje skryté žiale,
čo vás hrýzli včera – a dnes zas!
Pohovorte – hoc aj o futbale.
Tiež mám zmysel pre zábavu vás.

Nechcem žulu, živec vápenatý
ani slzy, ani prejavy.
Nad veselým hrobom vrchovatý
kopec táranín ma pobaví.

Citovať ma z kníh sa odnaučte –
knihy nech si vezme knižný sklad!
Škôlkarsky či kanibalsky hučte –
veď i ja som takto hučal rád.

O Malachovke či o Haiti
vymýšľajte klamstvo nocou-dňom –
len nech sú v tom klamstve moje city,
byľku môjho klamstva nech je v ňom.

Veď môj osud, to svojrázne sólo,
aspoň v jednom nechal čistý stôl,
aspoň čosi čistou pravdou bolo –
a síce, že nažive som bol!

Z výmyslov sa skutočnosť dá spraviť
a z legendy živé rekviev.
Klebety ma nevládali zabiť –
aj legendy dáko prežijem.

Neostanem iba ako báseň!
Moja zlatá tajnosť nesmierna
je v tom, že som ľúbil zem – a zase
zem nesmierne milovala mňa.

Tak sa zemi so mnou splynúť chcelo,
že nezistí vlastná rodina,
kde sa končí moje bujné telo,
kde sa telo zeme začína.

A aj keby na kosť zamrzal som,
roztrasie ma zrazu sladký sen,
keď pomedzi palce bosým chlapcom
ako blato na jar poleziem.

Umrieť – na to vôbec nemám silu.
Nekrológy, vence – na smetie!
Prichádzajte ku mne na mohylu,
v ktorej ma len ťažko nájdete.

Či to nie je nielen veselé, ale aj dojímavé, ako si Jevtušenko predstavuje posmrtnú existenciu? Pripúšťa legendy – veď už vieme, ako niektoré z nich vznikli. No z veršov „*keď pomedzi palce bosým chlapcom / ako blato na jar poleziem*“ na nás dýchne čosi nepochybne pravdivé. V tých veršoch akoby sa vracal do detstva, keď sám bol bosým chlapčekom kdesi na Sibíri (kde sa – na stanici Zima v Irkutskej oblasti – narodil), a ani neskôr, už ako väčší chlapec, po rozvoze rodičov, sa neodcudzil otcovi a sprevádzal ho na geologických expedíciách v roku 1948 v Kazachstane a v roku 1950 v Altaji a na Sibíri.

Vedľa Pasternaka

No najviac nám o ňom povie pointa tej básne: „*Prichádzajte ku mne na mohylu, / v ktorej ma len ťažko nájdete.*“ Jevtušenko zomrel na prahu Veľkej noci, a tak, zhodou okolností, spolu so správou o jeho smrti zneli v tej chvíli v éteri aj ľudové veľkonočné piesne. Jednu takú – moravskú – som našiel aj vo svojej elektronickej pošte: „*Vzpomeňte, co slíbil váš Mistr Ježíš živý, / a znovu čekaňte veliké Boží divy. / K čemu jsou balzámy, hroby a mauzolea, / když je teď před vámi svátek vzkříšení těla.*“

Vďaka tejto veľkonočnej piesni som zrazu prišiel na to, kde vzal veľký humanista Jevtušenko ten básnický obraz prázdneho hrobu. Má ho z Biblie.

V biblickom chápaní svojho ľudského aj básnického poslania bol blízky viaccerým veľkým ruským básnikom – medzi nimi najmä Pasternakovi.

Potvrdil mi to aj mail od Niny Šulginovej (nositeľky našej Hviezdoslavovej ceny, vynikajúcej prekladateľky môjho *Van Stiphouta*, Šikulových *Majstrov* aj ďalších diel slovenských spisovateľov do ruštiny), ktorá mi napísala:

„Дорогой Любо, это просто невероятно! Сколько Ты всего перевел и написал о нём! Вчера 8. 4. доставили его тело в Москву. 12. 4. будет гражданская панихида в ЦДЛе. И похоронят в Переделкине рядом с Пастернаком соответственно его просьбе. Целую Тебя крепко за все, за все!!! Твоя Нина.“

Veľkému humanistovi Jevtušenkovi splnili posledné želanie a 12. apríla 2017 ho pochovali v Pereделкиne, hneď vedľa veľkého humanistu Pasternaka.

Jevtušenkova metaforická smrť

Nečudo, že ak našiel Jevtušenko metaforu života v Kristovom prázdnom hrobe, našiel aj rovnako výstižnú metaforu smrti – našiel ju v tých večný život len falošne predstierajúcich mauzóleách.

Nečudo, že verš zvestujúci „*zmar mauzóleám*“ nachádzame práve v básni *Tanky idú po Prahe*.

Nečudo, že to bol práve on, kto – jediný z ruských básnikov – v auguste 1968 otvorene protestoval proti okupácii Československa, najprv 21. augusta telegramom do Kremľa a potom aj básňou *Tanky idú po Prahe*, ktorú napísal 23. augusta.

Tá báseň si takisto zaslúži, aby sme si ju vo chvíli, keď sa s Jevtušenkom lúčime, pripomenuli celú. Aj v nej totiž – v jej poslednej slohe – nájdeme jeden z jeho hrobov. Ako sa zdôveril v jednom zo svojich posledných rozhovorov, v to ráno 21. augusta 1968 – ešte kým neposlal telegram a nenapísal báseň – uvažoval vraj o samovražde. Metaforická smrť pod pásmi tankov, idúcich po Prahe, mu teda – paradoxne – zachránila vlastne život.

Tanky idú po Prahe

Hľa, tanky idú po Prahe –

krvavé ráno černie práve.

Hľa, tanky idú po pravde –

nie novinovej, ale pravej.

Hľa, tanky idú po nadšení,
čo vykročilo z tupej schémy!
Hľa, tanky idú po vojakoch,
sediach vo vnútri tých tankov.

Božemôj, ako sa mi hnusia!
Božemôj, aký pád, zas nový!
Tanky – po tele Jána Husa,
po Petőfim aj Puškinovi.

Hľa, korbáč motorizovaný –
kto právo mal ním ťať tak ostro?
Naivný Manilov – už v dlani
hrdielce tvoje zovrel Nozdriov.

Chrapúnstvo korene má v strachu.
Pogromistické chriapy – tu ste!
Nič, len strach – zmiešanina prachu
Nozdriova a človeka v puzdre.

Svedomie, česť ste pošliapali!
Tak ako netvor nenažraný
to strach sa v puzdrách tankov valí
a pancier chrapúnstva ho chráni.

Aj po kryptách, aj po tých v lone,
čo ešte narodia sa asi –
ružence úradníckych sponiek
zmenené na tankové pásy!

Som nepriateľom Ruska vari?
Vari som v detstve nebol šťastný,
pchajúc nos v usoplenej tvári
do milovaných tankov vlasti?

Ako žiť, keď mi vieru berú,
keď ako hoblíky tam v Prahe
tanky idú aj cez tú vieru,
že sú to ony. V detstve drahé.

Kým nie som na poslednom súde,
obrátiť sa chcem na potomstvo,
bez ohľadu, čo so mnou bude,
s jedinou jednou svojou prosbou.

Nech bez náreku, s úctou k pravde,
dajú mi na hrob nápis taký:
„Tu leží ruský básnik. V Prahe
zadlávali ho ruské tanky.“

Koktebel' 23. augusta 1968

Jevtušenkov antifašizmus

Dnes, keď sa znova objavujú mládenci obdivujúci fašizmus, je dôležité pripomenúť si aj Jevtušenkovu celoživotnú úctu k iným tankom. Nie k tým, ktoré ho zadlávali v Prahe, ale k tým, ktoré porazili Hitlera:

Som nepriateľom Ruska vari?
Vari som v detstve nebol šťastný,
pchajúc nos v usoplenej tvári
do milovaných tankov vlasti?

O tom, že Jevtušenko bol antifašista vždy a za každých okolností, svedčí celé jeho dielo – ako jeden príklad za všetky si pripomeňme v roku 1961 napísanú báseň *Babij Jar*.

Babij jar

Nad Babím jarom nečnie do nebies
pomník – len strmý úšust oči vidia.

Úzko mi je.

Mám toľko rokov dnes,
koľko sa na planéte rodia Židia.

Mám zrazu pocit,

že i ja som Žid,
čo Starý Egypt zmeral chodidlami.
Spoznáš ma podľa prebodnutých dlaní –
až dodnes na kríži ma odúčajú žiť.

Mám zrazu pocit –

aj Dreyfus som ja.

Meštiak ma udal –

meštiak súdi ma.

Cez mreže hľadím,

vzdychá duša tichá,

oplúť,

ukrivdený,

uštvaný,

a zbor dám s bruselskými čipkami
piští a dáždňíkmi ma do líc pichá.

Mám pocit,

že som chlapec z Bialystoku,
detská krv po dlážke mi tečie krotko.
To v krčme z bodrých duší vypustili stoku
chlapi, čo páchnu cibuľou a vodkou.
Dokopaný tu ležím, je mi úzko –
márne je pogromistom čižmy objímať.
S výkrikom

„Žida bi, a spasíš Rusko!“

zadubenec mi znásilňuje mať.

Ó, ty môj ruský národ!

Viem,

že si

tam v srdci internacionalistom.

Ale vždy prižívovali sa mamľasi
na tvojom mene čistom.

Poznám tvoj humanizmus zemitý.

Svinstvo, ak bez mihnutia oka budú
si hrdo vraviť antisemiti:
„Sme Zväz ruského ľudu!“
Mám pocit,
 že som Anna Franková,
prieziračná
 ako jabloňový kvet.
Ľúbim.
 Nie lyricky, lež doslova.
Stačí mi
 len sa s milým uvidieť.
Nesmieme voňať
 ani pozeráť sa –
nebo sa pre nás nemodrie
 a nezelenie lístie!
Nežne sa objímame
 v temnej izbe –
a veď i to je krása!
Už idú?
 Neboj sa, to spoza dverí
duní len jar!
 To zurčí tak jej vpád!
Pod' ku mne!
 Daj mi rýchlo svoje pery!
Už vylamujú?
 Nie – to puká ľad...
Nad Babím jarom šelest divej trávy.
Ako súd
 hľadia stromy hrozivé.
Všetko tu mlčky kričí.
 Skladám čiapku z hlavy
a cítim,
 že som zrazu zosivel.
A že som výkrik,
 ktorý nemo letí
nad hromadami tiel tu pochovaných.
Som každý z týchto starcov, každé z detí,
čo kati salvu vystrelili na nich.

Do smrti
 nebudem už preto spávať.
Internacionálu
 nech mi tu
až potom zahrajú, keď budú pochovávať
na svete posledného antisemitu!
Niet vo mne kvapky vašej krvi, Židia.
No antisemiti,
 tá hrúza hrúz,
ma ako Žida
 dávno nenávidia,
a preto –
 práve ja som pravý Rus.

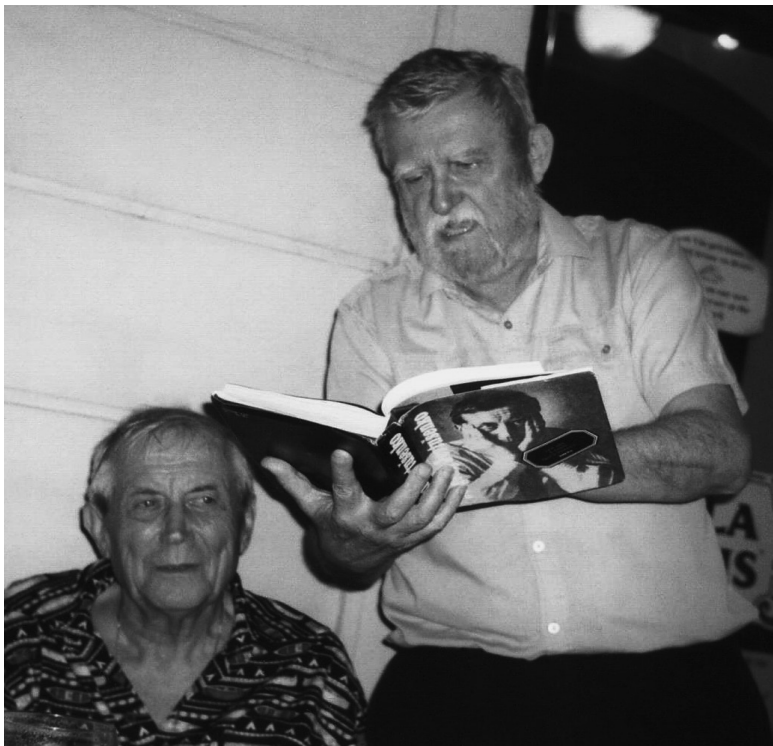
Kyjev august 1961

Nad Dubčekovým hrobom

Prekladal som Jevtušenkovu poéziu v rôznych obdobiach. Už v období krátkotrvajúceho chruščovovského odmäku, keď sme (v roku 1957) stihli na Slovensku založiť Trnavskú skupinu – hrobárku socialistického realizmu, som preložil zopár jeho raných básní. Neskôr potom hlavne básne, v ktorých jeho vzbúrenectvo blahodarne pôsobilo nielen na ruskú, ale aj na slovenskú spoločnosť – napríklad báseň *Lenabynenarazilisti*, ktorú sa mi podarilo publikovať časopisecky (no v knižnom vydaní už nie – antológiu ruskej perestrojkovej poézie *Aktívne svedomie* zhabala v roku 1987 Štátna bezpečnosť). Moje preklady vyšli aj v knižnom vydaní Jevtušenkovej poézie *Len aby z toho niečo nebolo* (Smena, 1988), no živého som ho stretol až v júni 2005, keď po prvý raz zavítal na Slovensko ako predseda festivalovej poroty trenčianskoteplického Art-filmu. Vtedy sa mi pošťastilo dva razy s ním aj vystupovať: 24. júna v Panta Rhei v bratislavskom Auparku a 26. júna na Hviezdoslavovom námestí. Po druhom vystúpení zatúžil navštíviť Dubčekov hrob – bol som spolu s ním aj v tom Slávičom údolí. Moderátor Dado Nagy sa postaral o kvety – tie tam čakali už vopred položené na hrobe, no Jevtušenko ich zdvihol a položil ešte raz. Potom sme si posedeli v pivárni na Panskej ulici – a keď sme sa v noci lúčili pri Hviezdoslavovej soche, vyzval som ho: „Napíš o tom, ako si stál nad Dubčekovým hrobom, báseň!“

Sľúbil – a sľub splnil. O dva týždne mi z Ameriky, kde vtedy žil, poslal báseň *Nad Dubčekovou mohylou*.

Ja som mu zase sľúbil pri tej Hviezdoslavovej soche, že preložím a vydám nový výber z jeho poézie – a takisto ja som sľub splnil. Práve vďaka Jevtušenkovej básni o Dubčekovi som pokladal za správne nazvať ten nový knižný výber *Ľudská tvár* (Ex Tempore, 2007).

Lubomír Feldek s Jevgenijom Jevtušenkom

V básni *Nad Dubčekovou mohylou* – ako pozornosť slovenčine – Jevtušenko použil aj jedno slovenské slovo – „povedať“. Spomenul v nej aj Veroniku – bola to jeho slovenská tlmočníčka. A pôvodne bol v básni verš „*zlilis, kak igrajut bratia Choliki*“ („*hnevali sa, ako hrajú bratia Holíkovci*“), no vykorešpondoval som si s ním opravu: v básni o Dubčekovi by sa mal spomínať aj slovenský hokejista. Jevtušenko súhlasil – tak sa do toho verša namiesto jedného z bratov Holíkovcov dostal aj Golonka.

(Mea culpa: To, že som nechal Jiřího a vynechal Jardu Holíka, nebolo správne. Ľubo Dobrovoda ma upozornil, že – hoci si úctu iste zasluhuje aj Jiří Holík – symbolom českej statočnosti sa v časoch okupácie stal predovšetkým Jarda. Využívam to, že báseň znova publikujem v Slovenských pohľadoch, a tentoraz uprednostňujem Jardu Holíka.)

A ešte čosi:

Ako tak listujem v knihe *Ludská tvár*, v ktorej sú aj Jevtušenkove básne *Tanky idú po Prahe* a *Nad Dubčekomou mohylou*, zrazu si uvedomujem, že v nej chýba to obligátne: „Vyšlo s podporou...“ Dnes už nebohý vydavateľ Ivan Panenka (bývalý armádny meteorológ, po auguste 1968 vyhodený z armády a pod číslom 187 uvedený na zozname tých, čo budú v prípade nového pokusu o reformu zastrelení v našťastie neuskutočnenej akcii Norbert) zafinancoval vydanie *Ludskej tváre* z vlastného vrečka. Uľahčil som mu to tým, že som knihu zostavil a preložil iba za pár autorských výtlačkov. Nedalo mi a zatelefonoval som Milanovi Tokárovi, s ktorým som na knihe spolupracoval: „A ty ako? Pýtal si si od vydavateľa honorár?“ Odpovedal: „Samozrejme, že ani ja nie. Tiež len pár autorských výtlačkov.“

Nad Dubčekomou mohylou

Nad mohylou Alexandra Dubčeka
ustavične počuť nežný zvuk,
akoby mu dodnes tenká píšťalka
nevypadla z rúk.

Spoveď, ktorá z píšťalôčky liala sa,
bola plná tých najsmelších snov,
čo slovami nevyslovíš do konca,
lebo nieto na svete tých slov.

Po cynikoch len škripot a bodľačie –
po idealistoch hudba znie.
Alexandra-mučeníka oplačte,
bratislavské lipy zasnené!

Duša moja, to sú tvoji rodičia
pri základoch tvojho paláca –
ľudia, čo sen o slobode nezničia,
aj keď uskutočniť nedal sa.

Čaadajev, Sacharov či Gándhí
prežijú bez lživej propagandy.

To len kastrát, to len alkoholik
brežnevovec cítil strach a des,
keď Golonka a či Jarda Holík
do sovietskej siete strelil gólik
a ohrozil vraj Sovietsky zväz.

Politbyro dalo do hry tanky,
lebo malo strach, že nesie zmar
mauzóleám s mŕtvolami taký
závan jari, čo má ľudskú tvár.

Od hanby za Rusko riťotrasov
zastonali gusle z análov.
Húsenicami tankových pásov
impérium seba zožralo.

To by nespravila ani Čeka!
Pokarhanie? Bol to vlastný kar!
Múmie sa vrhli na Dubčeka,
pritisli ho k stene – holúbčeka.
Ľakal ich tým,
že mal ľudskú tvár.

Neprehral –
len čestne nezvítazil.
Radšej, než by márne preliat prúd
ľudskej krvi, vzdal ten boj a spasil
pred krvavým kúpeľom svoj ľud.

Ako Puškinova Čierna riečka –
múr so stopou guľky, bez srdiečka.
Nezmení sa nikdy na dielo
freska zlého maršala El Grečka –
každý britký český vtip ju prečká.
Hanbil som sa, až to bolelo.

A hanbím sa ďalej,
hanbím dodnes,
nevládze čas moju hanbu odniesť.
Aj keby som neprelistovaný,
vypísaný,
zabudnutý už len bol,
navždy chcem byť s idealistami –
Bratislave *povedať* svoj bôľ.

Dubček, Allende a Romain Gary
naveky sú v mojom šlabikári.
Nuž, a ty máš v očiach,
Veronika,
aj keď mäkký –
predsa pohľad ironika,
„Čudné je, že idealista ste...
Takým ľuďom zriedka žičí šťastie...
Ani dáždňik nemáte –
a prší už.
Naivný bol Dubček –
aj keď vzácny muž...“
Nie! Inak sa na takýchto
spomína.
Bol naivný?
Značí, že bol hrdina.
Hoci bola z dreva,
zadubená nie je
Dubčekova píšťalka –
v nej nieto beznádeje.

Je v nej les a tráva,
voňajúca jar,
je v nej nesmrteľná
ľudská tvár...

16. júla 2005

Záboj Bohuslav Kuřavský: Krajina s dámou, 1976